CEREMONIALUL DE PRIMIRE AL SOLIILOR STRĂINE ÎN ȚARA MOLDOVEI, SECOLELE XVI-XVII

THE DIPLOMATIC CEREMONIAL IN MOLDOVA, 16th-17th centures

Eugen CERNENCHI, ORCID: 0009-0002-9833-0368
Institutul de Istorie USM

CZU: 94:341.75(478)”15/16”
e-mail: ecernenchi10@gmail.com

The diplomatic ceremony played an important role in the political and diplomatic life at the court of Moldovan rulers in the 16th-17th centuries. The documents use the term of “obicei” (“custom”) to describe it, which proves that at the court of Moldovan rulers there was a system of unwritten rules, based on experience and precedents and which represented the diplomatic protocol. These rules remained in the collective memory and were handed down from generation to generation through servants of the court chancellery, court nobility, heralds and even the lords themselves. The diplomatic ceremony had several stages: welcoming the guests at the border and then at the entrance to the capital, the audience, the banquet, the negotiation sessions, the final audience and the departure. The diplomatic ceremony in Moldova was a “custom” adjusted to the changes taking place in international political life and in society. In the 17th century, these changes were even more noticeable. Like in other European countries, in Moldova this “custom” was gradually formalized and transformed into a diplomatic ceremony and protocol characteristic of the modern era.

Key-words: *custom, diplomatic ceremony, Moldova, Poland, 16th-17th centuries.*

În societatea medievală, profund ataşată simbolurilor, ceremonialul diplomatic nu a fost doar o convenţionalitate menită să faciliteze activitatea diplomatică. În spatele elementelor de etichetă şi protocol se impuneau chestiunile ce ţineau de ideologia şi politica statului, de prestigiul domniei şi al ţării.

Totalitatea regulilor, ce stabileau formele exterioare ale relaţiilor diplomatice, constituiau ceremonialul diplomatic al unui stat. Întregul anturaj şi atmosfera în care activa o solie, îndată ce ea trecea hotarul unei ţări, era destinat să exprime anumite tendinţe, atitudini şi idei politice. Cantitatea şi calitatea alimentelor date soliei străine, gazda rezervată ei, luxul veşmintelor curtenilor în timpul audienţei, bogăţia ospăţului dat în cinstea solului, valoarea cadourilor primite de la suveran ş. a. – toate erau într-o măsură mai mare sau mai mică, condiţionate de rolul şi locul statului în cadrul relaţiilor internaţionale, de situaţia politică concretă existentă la acel moment, de caracterul raporturilor dintre state, de obiectivele politicii externe a statului etc

Un aspect important al vieții politice și activității diplomatice din Țara Moldovei este legat de *ceremonialul diplomatic* de la curtea domnească. Către sfârșitul secolului al XVI-lea în statele europene se constituie un șir de reguli, general acceptate, de primire

și tratare a misiunilor diplomatice străine, bazate pe principiul inviolabilității solului. Pe parcursul secolului al XVII-lea s-a format treptat eticheta și protocolul diplomatic, onorurile acordate unui diplomat, în funcție de rangul diplomatic pe care îl are, statutul țării și prestigiul suveranului pe care îl reprezintă. În Țara Moldovei, ca şi în alte ţări din Europa, de asemenea are loc o formalizare treptată a regulilor de primire a solilor și trimișilor străini şi transformarea lor într-un ceremonial şi protocol diplomatic caracteristic epocii moderne. Normele referitoare la activitatea solilor şi la modul de primire al soliilor străine se formau şi modificau sub influenţa diferitor factori, în special sub influenţa puterii domneşti şi a factorilor externi – ceremonialul practicat la alte curţi europene cu care Moldova întreţinea cele mai strânse legături – Rzeczpospolita, Transilvania, Statul Moscovit, Casa imperială Habsburgică, Imperiul Otoman, Hanatul Crimeei ş.a. Odată cu instaurarea suzeranităţii otomane au fost preluate elemente din ceremonialul oriental.

În Ţara Moldovei la sfârșitul secolului XVI – începutul secolului XVIII nu a fost creată o instituţie specială, care să fie responsabilă de organizarea ceremonialului diplomatic. Unii dregători printre obligaţiile principale sau conexe aveau şi unele legate de activitatea diplomatică. Marele postelnic şi subalternii săi organizau ceremoniile la curte; uşarul şi uşăreii se ocupau de trimişii Porţii, de găzduirea lor; marii sulgeri, pitari, cluceri trebuiau să împarte tainuri de pâine, carne şi alte alimente pentru soliile străine [1, p. 263-298; 2, p. 61-90] venite în Moldova. Dimitrie Cantemir menționează că de organizarea ceremonialului pentru primirea soliilor străine era răspunzător nemijlocit logofătul al III-lea care „dacă au sosit Soli de la alţi Principi, se îngrijeşte să fie respectate obișnuitele ceremonii de Curte de la primirea lor şi de la ceea ce se numeşte „audienţa" lor." [3, p. 243]. Astfel că, viziunea asupra faptului cum trebuie să fie ceremonialul la curtea domnească din Ţara Moldovei, s-au format anume în cercul acestor persoane, care într-un mod sau altul, erau antrenaţi în activitatea diplomatică.

În izvoarele din această perioadă ceremonialul diplomatic este consemnat prin termenul de – *obicei*. Astfel, în 1598 Ieremia Movilă îi răspunde solului polon Ioan Herburt, care pretindea onoruri deosebite, ce ieşeau în afara uzanţelor curţii domneşti, că „*obiceiurile păzite* şi chipul de a se proceda în asemenea împrejurări al strămoşilor noştri domnii Moldovei" [4, p. 55] sunt altele. În 1700 solul polon Rafael Leszczynski, care trecea prin Moldova spre Istanbul, pretindea o primire la fel de solemnă ca cea a conaționalului său Ioan Gninski. Voievodul Antioh Cantemir i-a răspuns că „*obiceiurile* poruncesc altfel" [5, p. 166], însă contrar acestor obiceiuri el va ceda la anumite cerinţe protocolare ale solului. Leszczynski relatează că în cadrul discuţiilor intense pentru ceremonialul şi gesturile protocolare pe care le pretindea el, partea moldoveană contrapunea mărturisirile şi jurămintele boierilor şi martorilor care au văzut solemnităţile de primire ale soliei lui Gninski [5, p. 175, 179]. E greu de stabilit dacă dregătorii aduceau, în susţinerea poziţiei lor şi careva argumente documentare (însemnări din cancelaria domnească despre modul de primire a solilor poloni sau alte acte). Însă, faptul că Leszczynski accepta o astfel de formă de negociere a protocolului şi chiar era dispus să dea crezare

obiecţiilor şi viziunilor părţii române asupra punctelor de ceremonial, denotă că aceasta era o practică curentă a legăturilor diplomatice moldo-polone. Totodată utilizarea acestui termen pentru a desemna solemnităţile legate de primirea unei solii străine demonstrează faptul, că la curtea domnilor Moldovei s-a format un sistem de reguli nescrise, bazate pe experienţă şi precedente, care alcătuiau protocolul diplomatic. Aceste norme s-au păstrat în memoria colectivă şi au fost transmise de la o generaţie la alta prin intermediul slujitorilor cancelariei domneşti, slujitorilor şi dregătorilor de la curte, persoanelor care au fost în solii şi chiar a domnilor însuşi.

Un rol important în cadrul ceremonialului diplomatic îl aveau darurile. Ele erau un element important în actul de comunicare în cadrul relaţiilor internaţionale din epocă. Valoarea rituală şi funcţională a darului era multiplă: rivalizarea în generozitate, elementul onoarei şi prestigiului, identitatea existentă între donator şi lucrul dăruit, reciprocitatea şi echivalenţa (dar – contra-dar) ş.a. De cele mai dese ori domnii Moldovei ofereau în dar suveranilor străini – cai, foarte apreciaţi în epocă. Izvoarele menţionează şi alte cadouri. Astfel, în 1597 solia lui Ieremia Movilă la seimul din Varşovia a oferit „darurile din partea voievodului: o pereche de cai murgi turceşti, un inel (pe acesta l-au dat îndată Majestăţii Sale regelui în senat), o pereche de ogari şi câteva butoaie de vin de Malvazia şi Vizina” [6, p. 119]. Domnii Moldovei primeau şi ei diverse daruri de la suveranii străini. În 1649 solul rus Arsenie Suhanov a înmânat lui Vasile Lupu o icoană ferecată. De obicei însă ţarii ruşi trimiteau în calitate de daruri blănuri [7, p. 404; 8, p. 57, 80, 134]. În anul 1677, Antonie Ruset, domnul Moldovei, a primit din partea unui sol polonez un vas mare de lichior, iar doamna o casetă mare de argint [9, p. 289]. Astfel, vedem că darul, în cadrul ceremonialului diplomatic din Ţara Moldovei avea un rol însemnat şi era utilizat mai ales ca mijloc de facilitare a negocierilor.

Ceremonialul de primire, rezervat soliilor ce veneau în Ţara Moldovei se desfăşura în câteva etape: întâmpinarea la hotarele ţării apoi la intrarea în capitală, audienţa de primire, ospăţul, şedinţele de negociere, audienţa finală, plecarea. În secolul al XVII-lea, odată cu stabilirea reşedinţei principale a ţării la Iaşi, misiunile diplomatice străine erau primite la curtea domnească de aici. În cazul unor epidemii, operaţiuni militare ori devastări a Iaşului, soliile puteau fi primite în altă localitate sau în câmp [10, p. 277]. Trecerea unei solii de la hotare până la Iaşi a fost cel mai minuţios reglementată în practica diplomatică moldo-polonă. Aceasta s-a datorat în primul rând intensităţii şi vechimii relaţiilor politice dintre cele două ţări, dar şi faptului că în epocă, curtea polonă era una din cele mai protocolare din Europa. Totodată trebuie de menţionat că, în linii mari, aceste reguli erau valabile şi pentru soliile altor ţări europene, venite în Moldova.

De cele mai dese ori, domnul era înştiinţat despre apropierea unei solii de hotarele ţări, printr-un curier, care trebuia să stabilească ruta, punctele de popas, modul de găzduire a solului şi suitei sale, asigurarea hranei. Aceasta era valabil şi în cazul când solia era doar în trecere prin Ţara Moldovei. Despre venirea unei solii erau înştiinţate şi autorităţile moldovene de la hotar. Dacă misiunea diplomatică venea din Polonia – erau

înştiinţaţi pârcălabii de Hotin; din Ungaria şi Transilvania – pârcălabii din Trotuş; din Rusia şi Ucraina – cei din Soroca.

Pe toată durata călătoriei soliei, de la hotare şi până la Iaşi, ea se bucura de câteva întâmpinări oficiale. Cele mai multe controverse în desfăşurarea unor solii le provoca stabilirea în amănunt a ceremonialului într-un moment sau altul al întrevederilor oficiale. Comisii alcătuite din reprezentanţi ai ambelor părţi discutau până la ce distanţă de capitală şi cine trebuie să iasă în întâmpinarea unui sol, pe care parte – dreapta sau stânga – să călătorească însoţitorii, cine să salute întâi ş.a.m.d. Începând cu secolul al XVII-lea, în practica relaţiilor moldo-polone, pentru solii de rang înalt, se făceau trei întâmpinări oficiale. Prima întâmpinare avea loc în apropiere de graniţă sau în preajma celui mai însemnat oraş de lângă hotar. Astfel trimişii poloni erau primiţi la o depărtare de două mile de Hotin, lângă vad, sau dacă veneau de la Sniatyn – la o jumătate de milă de Cernăuţi. Soliile ce veneau din Transilvania, după ce traversau trecătoarea Oituz, erau întâmpinate lângă oraşul Trotuş. În secolul al XVII-lea soliile ruse și ucrainene, de obicei, intrau în Moldova prin Soroca.

În dependenţă de rangul şi însemnătatea misiunii, în calea ei la graniţă ieşeau anumiţi dregători, aleşi astfel ca rangul lor să fie pe măsura solului. Ioan Kemeny, solul lui Gheorghe Rakoczy I, trimis în 1648 la Vasile Lupu să o ceară pe domniţa Ruxandra drept soţie pentru fiul principelui Transilvaniei, relatează că „voievodul mi-a făcut o primire frumoasă, trimiţând în întâmpinarea mea chiar la ieşirea din trecătoarea de la Trotuş, drept comisar pe boierul său de frunte, împreună cu mai mulţi alţi boieri care să mă însoţiască până la Iaşi” [7, p. 139]. Trimişii poloni erau întâmpinaţi de pârcălabii de Hotin sau starostii de Cernăuți. Astfel solul polon Nicolae Bieganowski în 1643 „Trecând Nistrul am găsit la vad pe pârcălabul Hotinului, care aştepta pe sol cu câteva zeci de călăreţi. Urându-i bun venit l-a condus până la Hotin, şi chiar până la gazda ce-i era pregătită. Pârcălabul a arătat multă politeţe în cuvinte şi în ceremonii” [7, p. 191]. Trimişii poloni urmăreau să se respecte această regulă. Astfel, în 1667 solul Ieronim Radziejowski, după ce a trecut Nistrul, „ţinându-se de vechiul obicei” n-a vrut să continuie drumul şi a aşteptat pe mal „până ce pârcălabii de Hotin îl vor primi şi-i vor ura bun sosit în numele domnului Moldovei” [9, p. 161]. La acestă etapă avea loc salutarea solemnă a soliei şi prezentarea călăuzelor şi persoanelor care trebuiau să însoţească misiunea până la domn. Din relatările privitoare la soliile polone, vedem, că în Moldova misiunile străine erau călăuzite de către călăraşi [7, p. 191]. Pe toată durata înaintării spre Iaşi, călăraşii întreţineau legătura dintre solia străină şi curtea domnească, transmiţând informaţia utilă referitoare la misiunea diplomatică pe care o călăuzeau. Aceşti slujitori precum şi cei trimişi de domn se îngrijeau şi de crearea tuturor condiţiilor de hrană şi locuit pentru membrii soliei. La fiecare popas al drumului parcurs se pregăteau alimente şi furaje.

A doua întâmpinare oficială a soliei străine se făcea la o anumită distanţă de Iaşi. Cu cât depărtrea era mai mare (solii mari poloni pretindeau o milă), cu atât mai onorat se considera solul străin. De regulă, ceremoniile de întâmpinare erau conduse de marele hatman, însoțit de un alai mai mult sau mai piţin numeros. După ce în anul 1622, solia

poloneză condusă de ducele Cristofor de Zbaraz, a fost întâmpinată înainte de a intra în Iași de însuși domnul Ștefan Tomșa al II-lea [11, p. 499-500], toți marii soli ai Rzeczpospolitei, speculând acest precedent, vor pretinde de fiecare dată domnilor Țării Moldovei acordarea acestor onoruri. Voievozii, în dependență de conjunctura politică, vor contesta aceste cereri. Pentru intrarea în oraș a soliei și alaiului care a întâmpinat-o, iarăși se purtau discuții privitoare la care parte e mai de onoare pentru marele sol, dreapta sau stânga, ca să-și facă apariția în Iași și să fie condus la locuința destinată.

După un timp, de regulă a doua zi, avea loc vizita protocolară a solului la curtea domnească, unde era întâmpinat, potrivit rangului său, în capul pridvorului palatului ori în marea sală a Sfatului domnesc. Primirea unei solii în audiență constituia un moment de o deosebită solemnitate, lucru reflectat în fastuozitatea ceremonialului şi eleganța vestimentară [7, p.192-193]. După prezentarea scrisorilor de acreditare şi a eventualelor mesaje, urma audiența particulară şi ospățul solemn. Pe parcursul ceremoniei de primire solului i se ofereau cadouri.

Asupra modului cum decurgeau *audiențele particulare* ne oferă detalii relația de călătorie privind solia întreprinsă de Ioan Gninski (1677) la domnul Moldovei Antonie Ruset. După primirea oficială „a cerut solul o audiență şi a fost condus într-o altă odaie boltită... Solul i-a dat domnului scrisoarea regelui [Ioan Sobieski] şi a căpătat informații politice” [9, p. 353]. La asemenea întâlniri se discutau atât probleme politice, cât şi de interes şi cultură generală. „În timp ce ne aşezam la masă – consemna Rafael Leszczynski – am tratat în termeni generali despre libera exercitare a religiei noastre... După aceea [domnul, Antioh Cantemir] m-a rugat să ne tragem la o consfătuire între noi, la care au fost de față şi secretarul soliei şi fratele domnului, un bărbat învățat în limba latină şi cu şcoală aleasă” [5, p. 168]. În unele cazuri, în ziua următoare, domnul întorcea vizita protocolară, vizitându-l pe sol la locuința unde a fost găzduit.

La plecare, cu acelaş ceremonial, solul era petrecut de domn ori de către cei ce îl întâmpinaseră la o distanță egală cu acea de la venire, după care solia îşi continua drumul până la hotar, împreună cu dregătorii însărcinați cu acest lucru. Acest scenariu de primire a unei solii în Țara Moldovei diferea de la caz la caz. Nu întotdeauna întrevederea decurgea în deplină armonie. Atunci când solia era considerată ostilă domnii puteau refuza acordarea audienței protocolare, primirea scrisorilor oficiale, acordarea unor tainuri bogate etc.

Astfel, ceremonialul era un „obicei” care era ajustat la schimbările ce aveau loc în viața politică internațională şi în societate. În secolul al XVII-lea aceste schimbări au fost şi mai sesizabile. În Moldova, ca şi în alte țări din Europa are loc o formalizare treptată a acestui „obicei” şi transformarea lui într-un ceremonial şi protocol diplomatic caracteristic epocii moderne.

Referințe:

1. STOICESCU, N. *Sfatul domnesc şi marii dregători din Țara Românească şi Moldova (secolele XIV-XVII),* Bucureşti, 1969.

2. STOICESCU, N. Despre subalternii marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (secolul al XV -lea – mijlocul secolului al XVIII-lea). În: *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. 6, 1973, p. 61-90.
3. CANTEMIR Dimitrie, Principele Moldovei, *Descrierea stării de odinioară şi de astăzi a Moldovei*, Studiu introductiv, notă asupra ediţiei şi note de Valentina şi Andrei Eşanu. Traducere din limba latină şi indici de Dan Sluşanschi, INSTITUTUL CULTURAL ROMÂN, Bucureşti, 2007.
4. *Documentele privitoare la istoria lui Mihai Viteazul.* Publicate de P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1936.
5. *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VIII, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexăndrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1983.
6. CORFUS, I. *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolele al XVI-lea şi al XVII-lea*, "Editura Academiei Române", Bucureşti, 2001.
7. *Călători străini despre Ţările Române*, vol. V, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexăndrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1973.
8. *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV - начале XVIII в.* Документы и материалы в трех томах. Том II (1633-1673). Редакционная коллегия: член-корреспондент АН СССР Я. С. Гросул, академик А. К. Оцетя. Москва: Издательство Наука. 1968.
9. *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VII, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexăndrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1980.
10. *Călători străini despre Ţările Române*, vol. III, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexăndrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1971.
11. *Călători străini despre Ţările Române*, vol. IV, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexăndrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972.

Studiu a fost realizat în cadrul Programului de stat 20.80009.0807.36 Evoluţia istorică a Moldovei din antichitate până în epoca modernă în contextul civilizaţiei europene. Basarabia în cadrul imperiului Rus. Sinteză academică, studii, documente şi materiale didactice.